

УДК: 81(-055.2)

Акматова А.А.

доцент Ошского государственного университета, Кыргызская Республика

Жээнбекова Г.Т.

доцент Ошского государственного университета, Кыргызская Республика

Тажиббаева А.А.

ст. преп. Ошского государственного университета, Кыргызская Республика

КЫРГЫЗ ЖАНА БРИТАН МАДАНИЯТТАРЫНДА «АЯЛ» КОНЦЕПТИНИН ОБРАЗДЫК ЖАНА СИМВОЛДУК БЕЛГИЛЕРИНИН НЕГИЗИНДЕ ИЗИЛДЕНИШИ

Бул жумушта изилдөөнүн предмети болуп кыргыз жана британ маданияттарында “аял” концептинин образдык жана символдук (семиотикалык) белгилеринин изилдениши каралат. Изилдөөнүн максаты катары «Аял» концептин изилдөө компоненттери болгон образдык жана символдук белгилерин аныктоо менен алардын кыргыз жана англис тилдериндеги шайкештиктерин табуу эсептелинет. Изилдөөдө салыштырма анализ жана синтез методдору колдонулган. Ар бир улуттун аялзатына гана тиешелүү, алардын жаш курактык өзгөчөлүктөрүнө гана таандык улуттук баалуулуктары бар экендиги талашсыз. Ал баалуулуктар кыргыз элинин эпикалык чыгармаларындагы аялдардын образдары аркылуу даңазаланып, алардын ажары, адептүүлүгү, акылдуулугу, мээрим, колунан көөрү төгүлгөн уздугу, шамдагайлыгы, эр жүрөктүүлүгү өңдүү баалуулуктары британ маданиятындагы аялзатынын типтештирилген образына мүнөздүү оң жана терс сапаттары жумушта салыштырылып изилденет. Концепт өзүнүн ичине белгилүү бир маданиятка мүнөздүү болгон ассоциацияларды, эмоцияларды, баалоону, улуттук образдарды камтыган катмар, же бөлүк» экендиги көрүнүп турат. Кыргыз жана англис тилдеринде «аял» концептинин образдык жана символдук же семиотикалык белгилери менен бирге аныкталбагандыгы бул жумуштун актуалдуулугун айгинелейт.

***Негизги сөздөр:** концепт; образдык белги; символдук же семиотикалык белги; тилдик каражаттар; фразеологиялык бирдиктер; кыргыз маданияты; британ маданияты.*

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ОБРАЗНОГО И СИМВОЛИЧЕСКОГО ЗНАЧЕНИЯ КОНЦЕПТА «ЖЕНЩИНА» В КЫРГЫЗСКОЙ И БРИТАНСКОЙ КУЛЬТУРАХ

Предметом исследования в данной работе является вопросы установления образно-символических (семиотических) знаков концепта «женщина» в кыргызской и британской культурах. Цель исследования – выявить образно-символические знаки, являющиеся исследовательскими компонентами концепта «женщина» и найти их сочетаемость в кыргызском и английском языках. Методы исследования - обзор сравнительного анализа и обобщения. Бесспорно у каждого народа есть национальные ценности, принадлежащие только женщинам и присущие только их возрастным особенностям. Эти ценности воспеваются через образы женщин в эпических произведениях кыргызского народа, а также их положительные и отрицательные качества, характерные для стереотипного образа женщины в британской культуре, такие как смелость, порядочность, ум, доброта, сила, ловкость и смелость изучаются на работе. Понятно, что концепт представляет собой пласт или часть, содержащую ассоциации, эмоции, оценки, национальные образы, характерные для определенной культуры. Тот факт, что понятие «женщина» в кыргызском и английском языках не определяется вместе с образно-символическими или семиотическими знаками, указывает на актуальность данной работы.

***Ключевые слова:** концепт; образные значение; символические (семиотические) значение; языковые средства; фразеологизмы; кыргызская культура; британская культура.*

THE FIGURATIVE AND SYMBOLIC (SEMIOTIC) FEATURES OF CONCEPT “WOMAN”, THEIR SPECIFIC PECULIARITIES IN THE KYRGYZ AND BRITISH CULTURES

The research subject of the work is the establishment of figurative and symbolic (semiotic) signs of the concept of "woman" in Kyrgyz and British cultures. The purpose of the study is to identify the figurative and symbolic signs that are the research components of the concept of "Woman" and find their compatibility in the Kyrgyz and English languages. There is no doubt that every nation has national values that belong only to women and are unique to their age characteristics. Those values are glorified through the images of women in the epic works of the Kyrgyz people, and their positive and negative qualities characteristic of the stereotyped image of women in British culture, such as courage, decency, intelligence, kindness, strength, dexterity, and courage, are studied at work. It is clear that the concept is a layer or part containing associations, emotions, evaluations, national images characteristic of a certain culture. The fact that the concept of "woman" in Kyrgyz and English languages is not defined together with figurative and symbolic or semiotic signs indicates the relevance of this work.

Key words: concept; figurative meaning; symbolic (semiotic) meaning; linguistic means; phraseological units; Kyrgyz culture; British culture.

Киришүү. Акыркы учурда тил илиминде “концепт” түшүнүгү өтө кеңири колдонулган терминге айлангандыгы маалым.

Окумуштуу В.И. Карасик концептке байланыштуу: «Дүйнө канчалык көп кырдуу болсо, концепт да ошончолук көп кырдуу»; концепт - бул адамдын акыл-эсинде маанилүү маалымат катары баамдалган тажрыйбанын үзүндүсү, эсте сакталган менталдык маалымат»; «адам баласы өз жашоо турмушунда башынан өткөргөн кандайдыр бир маалыматтын фрагменти» өңдүү көз караштарды айткан (Карасик, 2004). Ал эми, М. В. Пименова концепт, негизинен, деп тилдик формаларда – сөздөрдө, сөз айкаштарында, фразеологизмдерде, макал-лакаптарда, табышмактарда репрезентациялана тургандыгын белгилейт (Пименова, 2004).

Концепт – элдин ой-пикири, көз карашынын жыйындысынан турган, өз мазмунуна менталдык маалыматты камтыган бирдик десек болот.

Орус окумуштуусу М. В. Пименова концептти изилдөөнүн төмөнкүдөй алты (6) концептуалдык структуралык белгилерин/компоненттерин белгилеген: 1) мотивациялык; 2) түшүнүктүк; 3) образдык; 4) символикалык (семиотикалык); 5) функционалдык; 6) баалуулук. Ал эми бул жумушта алардын **образдык жана символдук белгилерине** таянып изилденди.

Образдык компоненти концепттин ар кандай образдар, көрүнүштөр аркылуу чагылдырылышын камсыздайт. Ал эми түшүнүккө ар тараптуу баа берүү, аны салыштыруулардын негизинде сыпаттоо символдук белгилердин жардамында ишке ашат.

Кыргыз маданиятында.

1. «Аял» концептинин образдык белгилеринин лексикалык, фразеологиялык бирдиктерде берилишине төмөнкүдөй тилдик каражаттар топтоштурулду. Алардын көпчүлүгү *метафора*-(сүткө тойгон күчүктөй, ийне жеген иттей, буту күйгөн тооктой жана башка); *метонимия*-(ачык ооз, жез таңдай, кара далы жана башка); *эвфемизмдер* (бирөөнүн этегин кармоо, кош бойлуу, аягы суюк жана башка); *салыштыруулар* (опол тоодой, эгиз козудай, союп каптагандай жана башка); *эпитет* (калем каш, эрке катын жана башка) менен берилет. Ал эми төмөндө «аял» концептинин образдык белгилерин берген тилдик каражаттарды маанилерине карата топторго бөлүштүрүп берилди.

Аялдын сырткы келбетин туюндурган аялдын образын билдирген сөздөр:

а) көлөмүн, өлчөмүн, формасын көрсөтүүчү: чоң, кичине, муштумдай, тоголок, кодо, семиз, бечел, бою теректей, орто бойлуу жана башка;

б) түсүн, өңүн/мүнөзүн(оң/терс): кара тору, сары, ак жуумал, сары чачтуу, кара чачтуу, кубарган, кубакай, кызыл жүздүү, ак жүздүү жана башка. Чыгармалардагы мисалдарды карап көрөлү: Жамийланын кара тору, толмоч балтырлары булчун түйүп, толорсук тарамыштары үзүлүп кетчүдөй чыңалган [1]. Кара тору, толмоч сыяктуу аялдардын жакшы сапаттарын баалаган образдуу лексемалар колдонулган. “Куу этек шордуу, балдары болсо этегине ырыс толуп, бешенесине күн конмок” [1]. “Куу этек”, “Куу жатын” – деген сөздөр кыргыз элинин жашоо образында бала төрөбөгөн аялдардын образына тиешелүү болгон терс маанини түшүндүрөт;

в) жалпы аялдарга, кыздарга мүнөздүү образдык белгилер – кумар көз, бото көз, башы ачык (бош), кумар көз, сары карын, бураң бел жана башка;

г) образдуу берилген кыздардын аттары: Айгүл, Айсулуу, Аймончок жана башка;

д) поэтикалык образдар менен коюлган кыздардын аттары: Акмөөр, Акшоола, Каныкей, Зулайка, Бегимай жана башка;

е) мөмө жемиштердин аттары менен коюлган кыздардын аттары: Жийде, Жүзүм, Алмагүл, Чиегүл жана башка;

ж) дене түзүлүш өзгөчөлүктөрүнө карата берилген кыздардын аттары: Калбу, Анара, Анаркан жана башка.

«Аял» концептинин образдык белгилеринин фразеологизмдерде берилишине анализ жүргүзүп көрөлү. Мында топтоштуруу, классификациялоо, ыкмаларына таянып, аялга таандык, анын кандай аял? деген суроого жооп берген сын атооч маанисиндеги фразеологизмдер топтоштурулду. Аялдын образдык белгилерин, башкача айтканда, кыял жоругун, жүрүм-турумун, кулк-мүнөзүн чагылдырган, анын адилеттүүлүгүн, чынчылдыгын, жаш өзгөчөлүгүн, саламаттыгын, коомдогу ордун, ажардуулугун жана башка оң жана терс сапаттарын билдирген бир нече сын атоочтук фразеологиялык айкаштардын тематикалык түрлөрүн аныктап, мисалдар менен топтоштурулуп, системалаштырылды жана төмөндөгүдөй топторго бөлүштүрүлдү.

1. Аялдын терс жактарын, катаалдыгын, тапкырдуулугун, митаамдыгын, куулугун билдирген сын атоочтук фразеологизмдер.

Алчы-таасын жеген- абдан куу, митаам аял; Ары жок-уятсыз, намызсыз. Ары жок күлкүчү, санаасы жок уйкучу (макал). Абийири айрандай төгүлүү – кимдир бирөөнүн айыбы ачылып, эл алдында маскара болуп, катуу уятка калгандыгын туюндурат; Ак кол, ак чүч -эч бир оор иш кылбай, үй ичинде деле түйшүктүү иш жасабай, өз боюна гана карап, жасанып, боёнуп отурган эрке айымдарга карата айтылат; Тили буудай кууруу-такылдап кыйын сүйлөө, чеченсип сүйлөө [1].

2. Аялдарга, кыздарга гана мүнөздүү.

Бураң бел- ичке бел, кыпча бел (көбүнчө бойго жеткен кыздарга, жаш келиндерге карата колдонулат; Кара далы - турмушка чыгар маалынан өтүп бараткан, жашы өйдөлөп бараткан кыздарга карата айтылат. Мисалы: Бирок биздин көңүлдүү бул компаниябыздын арасында студенттик кезимден тааныган Нуржамал аттуу кара далы кыз саал көңүлсүз отурду (К.С.) [1]. Кош бойлуу- боюнда бар. Эки кат-кош бойлуу. «Келиним эки кат» деп эне ичинен кубанат [1].

3. Аялдардын жалпы оң сапаттарын берген фразеологизмдер.

Ааламдан ашкан- абдан мыкты, теңдеши жок, баарынан артык, бул дүйнөдө ага тең келер эч ким, эч нерсе жок, эч ким ага тең келе албайт деген мааниде айтылат. Ак жолтой - жолдуу жолу жакшы, жакшылыкка шериктеш, анын артынан жакшылыктардын болушу. Алсак, кайсы бир үй- бүлөдө келин келгенден кийин жакшылыктар болсо, ал келинди ак жолтой келин болду деп айтышкан. Ала көөдөн-барбалактаган ак көңүл, оюнда арамдыгы жок. Бүгүн бекер

теңге, буюмга марыган менен эртең, он эселеп очорулаарын билбеген ала көөдөн катындар элде азбы? (Бейшеналиев) [1].

4. *Аялдардын эпчилдигин, мыктылыгын, тыңдыгын билдирген сын атоочтук фразеологизмдер.*

Ак жоолук делбир-жаңы келген эпчил келинди аташкан. Алган жарынын жакасын агарта тыкан кийгизип сыйлап, кайын журтунун көңүлүн таап, даамдуу тамагын жасап, колу иштүү, кабагы жарык, көргөндүн көзүн күйгүзгөн элпек. Биттин ичегесине кан куйган кыз-өтө бышык, абдан тың, эң эле эпчил. Элиза аман болуп, эрезеге жетсе, биттин ичегесине кан куйган адам болот [2].

5. *Аялдын сырткы келбетин туюндуруучу сын атоочтук фразеологизмдер. Бетинде кызылы бар - уяттуу, ыймандуу, абийири бар, ызаат сактаган. Буудай жүздүү - ак жуумал, ак саргыл, жакшынакай, өндүү-түстүү; Жылдызы жарык - иши оңолуу, зоболосу көтөрүлүү, жайдары, сүйкүмдүү абалда болуу деген маанини туюндурат. Бул күнү да Гүлсарынын жылдызы жаркырап жанды. Кабагы ачык- кайгы-капасы жок, жайдары, көңүлдүү; кабагым-кашым дебеген, пешенелүү, ажарлуу, жылдызы жарык. Кабагы ачык келин экен [2].*

6. *Аялдын мамилелерин билдирүүчү сын атоочтук фразеологизмдер.*

а) *Оң мамилелерди билдирүүчү сын атоочтук фразеологизмдер. Жүрөгү таза - көңүлүндө кири жок, ак пейил, эч арамчылык ойлобогон; Кой оозунан чөп албаган - кишиге өйдө карабаган, абдан жоош. Кайын энем кой оозунан чөп албаган момун (К.Ж.) [2].*

б) *Терс мамилелерди билдирүүчү сын атоочтук фразеологизмдер. Бети ачык - ийменгенди, тартынганды билбеген, уяты жок, кашка. Бети ачык келин. Бети жок-уятсыз, абийирсиз. Бети жок келиндин айтканын кара! Бети калың- уялганды билбеген, эч нерсени тоготпогон, кенебеген [2].*

7. *Жаш өзгөчөлүктөрүн билдирүүчү сын атоочтук фразеологизмдер.*

Башы жаздыкта, бели оттукта эмес-дени-карды соо, алдан-күчтөн тая элек, карылыгы жете элек, тың, колунан иш келет. Башым жаздыкта, белим оттукта эмеско, кудаы шүгүр (Үмөталиев). Беш көкүл - эс тартып, бойго жетип калган, турмушка чыга элек кыз. Кыргыздын беш көкүл кыздары иймектей чимирилип сахнада бийлеп жатышты.

Жогоруда аялдарга карата гана айтылуучу сын атоочтук, образдык фразеологизмдер сөздүктөрдөн топтоштурулуп, маанилери жана тематикалык түрлөрү аныкталып жети топко бөлүштүрүлүп берилди.

2. *Ал эми кыргыз тилиндеги символикалык (семиотикалык) белгилери боюнча төмөндөгүдөй тилдик каражаттар топтоштурулду:*

а) *турмушка чыга элек кыздарга тиешелүү белгилер: тебетей, шөкүлө, такыя, үкү топу, тыкан көйнөк, чыптама, чач өрүм жана башка;*

б) *келиндерге тиешелүү белгилер: ак жоолук, сөйкө, шакек, чачын эки кылып өрүү жана башка;*

в) *байбичелерге тиешелүү белгилер: элечек, чачбак, билерик, узун сөйкө, шакек, кемпир көйнөк, кыз менен келинден айырмаланган улуттук кийимдер башкача айтканда кемсел, желек, тон, маасы, Умай Эненин белгилери, (түрк жана моңгол тилинде сүйлөгөн элдердин диний түшүнүктөрүндө жаш балдарды коргоочу ыйык эне катары бүгүнкү күнгө чейин сакталып келет. Умайдын образы элдик кол өнөрчүлүктөн да орун алган. Кыргыздарда «Умай» деген илгертен калган оймо-чийме мотиви бар;*

г) *аялдардын аттары:*

- флора аркылуу уюшулган адам аттары: *Айгүл, Роза, Алмагүл, Алчакан, Зирегүл, Жийдегүл, Анаргүл, Анара, Бадамкан, Бадамгүл, Гүлбадам, Чынара, Чынаргүл, Байчечекей, Кызжибек* ;

- фауна аркылуу берилген аялдардын аттары: *Марал, Маралкан, Акмарал, Бүркүт*;

- металлдар аркылуу берилген аялдардын аттарын билдирүүчү сөздөр: *Алтынай, Күмүшай, Акак, Чоюнгүл, Акдаана, Назик, Айназик, Акбермет, Ташбү, Ташбүбү, Темира жана башка*;

- космостук белгилер аркылуу берилген аялдардын аттары: *Айсулуу, Айчолпон, Чолпонай, Венера, Жылдызкан, Айжылдыз жана башка*;

- аялдардын коомдук жайлардагы белгилери: аэропорттордо, унааларда аялдар пайдалануучу жайларга атайын белгилер коюлат. Бул белгилер аялдарга арналган жерлерге, же аялдар үчүн гана болгон буюмдардын жанына илинип коюлат, ошондой эле аялдар ажаатканасы да көбүнчө ушул белгилер менен айырмаланат.

Британ маданиятындагы "woman/аял" концептин изилдөө дагы төмөндөгүдөй образдык жана символдук концептуалдык белгилеринин негизинде аныкталды:

1). "*Woman/Аял*" концептинин англис тилиндеги образдык белгилери боюнча төмөнкүдөй тилдик каражаттар топтоштурулду: мисалдар, Англиялык жазуучу Шарлотта Бронтеинин «Джейн Эйр» аттуу чыгармасынан алынып, топтоштурулду. Мында абдан көп образдуу тилдик бирдиктер колдонулганын төмөндөгү мисалдардан көрдүк: 1) *метафора* - (*heart breaker/жүрөк жаралоочу, night owl/түнкү көпөлөк*); 2) *метонимия* – (*golden curls/сары/тармал чачтуу, bluestockings/илимге баи оту менен кирип кеткен аял*); 3) *салыштыруу*- *as beautiful as a picture/ сүрөттөгүдөй сулуу, as white as clay or death/өлүк сыяктуу кубарган жана башка*.

Аялдын сырткы келбетин туюндурган англис тилиндеги образдуу сөздөрдү Шарлотта Бронтеинин "Джейн Эйр" чыгармасынан алып көрөлү: blooming/гүлдөп турган; smiling/жылмайган; truly pretty/чындап эле сулуу; sunny-faced girl/нурдуу кыз; dimpled cheeks/күлгүчү бар бету; beautiful/сулуу; graceful/сымбаттуу; punctual/мак; hardworking/эмгекчил; brave/майбас; reliable/ишеничтүү; bright/акылдуу; impressive/таасирдүү; remarkable/белгилүү; capable/жөндөмдүү; independent/көз карандысыз, эркин; woman of robust frame/чын денелүү; square-shouldered and strong-limbed/кен далылуу жана сөөктүү; not tall/кыска; stout, not obese/толмоч, семиз эмес; large face/астыңкы жаагы узунураак эле; her chin large and prominent/ээги чоң жана алдыга чыгып турган жана башка.

Мисалы, төмөнкү мисалдардан аялдын көлөмүн, өлчөмүн, формасын көрсөтүүчү образдык белгилерди байкоого болот:

Little Adèle was half-wild with delight when she saw me. Mrs. Fairfax received me with her usual plain friendliness (Ш. Бронте, «Джейн Эйр», 373 б.).

Кичинекей Адель мени көрүп аябай сүйүнүп кетти, ал эми миссис Фэйрфакс мени кадимки эле жылуу мамилеси менен тосуп алды. *Кичинекей – little* кыздын жаш, наристе экендигин, ал эми *half-wild* позитивдик мааниде кичинекей кыздын эмоционалдык абалын көрсөтүп турат.

Jane Eyre is described as *an inconspicuous young girl, outwardly resembling an unearthly creature, an elf. She considers herself "poor, nondescript and small"*.

Джейн Эйр *көзгө жакын эмес жаш кыз* катары сүрөттөлөт, ал сыртынан жер бетинде жок жандыкка, *эльфке окшош*. Ал өзүн *"кедей, жөнөкөй жана кичинекей"* деп эсептейт. Джейндин мүнөзүнүн жана сырткы көрүнүшүнүн өтө эле жупуну экендиги сүрөттөлөт.

- фауна же географиялык түшүнүктөр менен байланышкан аялдардын аттары: *Mary-star of the sea* - деңиз жылдызы; *Georgiana* - “earthworker- жер дыйканы; *Maria- of the sea* - деңизден; -космостук белгилер аркылуу берилген аялдардын аттары: *Celine -heavenly body* - асман телосу; *Helen- sun ray, shining light*- күн нуру, жаркырак; -аялды сыпаттаган түшүнүктөр менен берилген аттар: *Alice- nobility* - ак сөөк; *Sarah- Princess*- ханыша; *Martha-lady*; *mistress of the house*- айым; *Julia- downy haired and youthful* үлпүлдөк чачтуу, жаш; *Sophie- wisdom* - акылман жана башка.

2) Символдук белгилердин негизинде «*Woman/Аял*» түшүнүгүн берүүчү англис тилиндеги лексикалык каражаттар.

Англичан аялдарынын кийинүү маданияты аябай өзгөчө болгондуктан, ал кийимдердин кандай материалдан жасалгандыгына жана анын сыпатына жараша аялдардын өзүн да сүрөттөп, же аларга каймана ошол сөздөр аркылуу кайрылышкан. Дүйнөлүк аялдардын символикасы катары кабыл алынган белгилер бар. *Shawl- шалы жоолук*, бул кийимдин түрүн бир гана аялдар колдонгондуктан, бул сөз «аял» түшүнүгү менен тыгыз байланышып калган. Дагы бир мисал катары “*Little red riding hood*” жомогун алууга болот. Бул жомокто кыздын аты «*Кызыл шапкачан*» деп берилип, муну укканда биз кийимди эмес, кызды элестетибиз, “*red riding hood*” сөзү англис тилинде жаш, ишенчээк кыздын образын берет.

Ошондой эле “*high heels*” - бийик така, *red dress* - кызыл көйнөк сөздөрү аялдын образын берет. Мындан башка дагы «аял сөзү менен ассоциация болгон сөздөр: *A red flower* - кызыл гүл, бойго жеткен кызга карата айтылат. *Weaker vessel* - назик идиш, бул түз котормосу болуп, идиома катары бул сөз «күчсүз аял» деген түшүнүктү берет. *Nymph*- нимфа, мифтеги жарым аял, жарым канаттуу жандыктар, бул сөз сулуу аялдарга карата колдонулат; *Princess* - ханбийке, көпчүлүк учурда кичинекей кыздарга карата айтылат, себеби алардын ата-энеси кыздарына ханбийкедей мамиле кылышып, сураганын дароо жасап келишет;

Мындан сырткары машинаны токтотуп койчу жерлерге атайын аялдар үчүн бөлүнгөн жерлерге да белги коюлат. Ошондой эле магазин, кафелердин алдында кош бойлуу аялдар үчүн атайын орун бөлүнүп, ал дагы өзүнчө сүрөт менен белгиленет. Баарыбызга белгилүү болгон астрологиядагы гороскоп белгилеринин да өзүнүн символдору болот, алардын ичинде *бийкеч* белгисинин символу болгон аялдын сүрөтүн айтсак болот.

Жыйынтыктар:

1. «Концепт өзүнүн ичине белгилүү бир маданиятка мүнөздүү болгон ассоциацияларды, эмоцияларды, баалоону, улуттук образдарды камтыган катмар, же бөлүк» экендиги жогорудагы изилденген мисалдардан көрүүгө болору белгиленди;

2. Концептин ар түрдүү мазмунун вербалдаштыруучу каражаттар аркылуу башкача айтканда түз номинациялар (түз маанидеги лексемалар), образдуу номинациялар (өтмө маанидеги лексемалар), тилдин синонимдик каражаттары, анын ичинде эвфемизмдер, лексикалык каражаттар менен ажыратылган туруктуу номинациялар (туруктуу сөз айкаштары), фразеологиялык бирдиктер менен берилген мисалдарды кыргыз жана англис тилдеринде салыштырылып берилди.

Адабияттар тизмеси:

1. **Осмонова, Ж.** Кыргыз тилинин фразеологиялык сөздүгү [Текст] / Ж.Осмонова, К. Конкобаев. – Бишкек: Имак Офсет, 2015. – 800 б.
2. **Айтматов, Ч.Т.** Чыгармаларынын 8 томдук жыйнагы “Түлсарат” [Текст] / Ч.Т.Айтматов, ред. А. Акматалиев. – Б.: Учкун, 2014. – 3Т.– 474 б.

3. Акматалиев, А. Д. Андашев «Манас» энциклопедиясы [Текст] / Д.Акматалиев. – Бишкек: Кут-Бер, 2016. – 704 б.
4. Байгазиев, С. Аялзаттын тунугу, ак жоолуктун улугу Каныкей – Ала Тоолук кыздардын руханий-адептик маягы [Текст] / С.Байгазиев. – Бишкек: Полиграфбумресурс, 2016. – 73 б.
5. Введение в когнитивную лингвистику [Текст] / под ред. М.В. Пименовой. – Вып.4. – Кемерово, 2004. – 311с.
6. Джакендофф, Р. Концептуальная семантика и когнитивная лингвистика [Текст] / Р. Джакендофф // Когнитивная лингвистика. – 1996. – Вып.7, №1 – С.93-129.
7. Карасик, В.И. Введение в когнитивную лингвистику [Текст] / В.И.Карасик.– Москва, 2004.- 273 с.
8. Камбаралиева, У.Ж. Когнитивдик тил илими [Текст]: монография / А.Т.Калдыбаева. – Бишкек, 2019. – 167 б.
9. Осмонова, Ж. Кыргыз тилинин фразеологиялык сөздүгү [Текст] / Ж.Осмонова, К. Конкобаев. – Бишкек: Имак Офсет, 2015. – 800 б.
10. Осмонкулова, А. “Өнөр алды кызыл тил“ (ЖОЖдун студенттери үчүн түзүлгөн фразеологиялык минимумдун түшүндүрмө сөздүгү) [Текст] / А. Осмонкулова, А.Р.Акунова. – Бишкек, 2007. – 160 б.
11. Пименова, М.В. Предисловие. Введение в когнитивную лингвистику [Текст] / под ред. М.В. Пименовой.– Кемерово, 2004. – 208 с.
12. Бронте, Ш. «Джейн Эйр» -Jane, Eyre , An autobiography by Charlotte Brontë [Текст] / Jane Eyre.- London: Service & Paton, 1897. – 713 p.
13. Акматова, А.А. Возрастные различия концепта "Женщина" и их жизненные обязанности [Текст] / А.А. Акматова // Наука.Образование.Техника.- Ош: КУМУ, 2021.-№1.- С. 92-97.

DOI:10.54834/16945220_2023_3_119

Поступила в редакцию: 29.10.2023 г.

УДК: 82.091

*Исмаилова Р.У.**к.филол.н., и.о. доцента Ошского гос. универ., Кыргызская Республика*

КӨРКӨМ КОТОРМОДОГУ ПОЭТИКАЛЫК КАРАЖАТТАРДЫН ЖАНА ФИГУРАЛАРДЫН ОРДУ

Бул жумушта изилдөөнүн предмети катары көркөм котормодогу поэтикалык каражаттардын жана фигуралардын орду каралат. Изилдөөнүн максаты- көркөм котормодо поэзия менен прозанын өзүнүн спецификалык өзгөчөлүгүнө жараша таржымалоо. Көркөм адабиятта улуттук тилдин бардык байлыгы, мүмкүнчүлүгү ачылат, тагыраак айтканда, сөз чыгарманын идеялык маңызын ачуу максатында өз маанисинде да, өтмө мааниде да, каймана түрүндө пайдаланылат. Поэзиянын формасы менен мазмунун ачууга кызмат кылган поэтикалык кептин фигуралары; байламтасыздык, байламталуулук, анафора, эпифора, эллипсис, антитеза, инверсия, риторикалык суроо өңдүү көркөм сүрөттөөнүн түрлөрүн колдонуу да мааниге ээ. Ошондой эле көркөм тилдин поэтикалык каражаттары, жөнөкөй тропко, эпитет менен салыштыруу, ал эми татаал тропко, өтмө каймана маанидеги көркөм сөз каражаттары, метонимия, метафора, ирония, гипербола, литота жана башка ойду туюндуруунун өзгөчө бир формасы катары кызмат кылат.

Негизги сөздөр: поэзия; проза; поэтикалык кеп; байламтасыз; байламталуу; анафора; эпифора; эллипсис; метонимия; метафора; ирония; гипербола.

МЕСТО ПОЭТИЧЕСКИХ ПРИЕМОВ И ФИГУР В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПЕРЕВОДЕ

В данной работе рассматривается место поэтических приемов и фигур в визуальном переводе как предмет исследования. Цель исследования – перевод поэзии и прозы в художественном переводе с учетом его особенностей. В художественной литературе раскрывается все богатство и